

MAA- JA LINNALAPS NING CATTELLI CPQ

Lillia Lepik, Aino Lunge

Käesolevas töös püüdsime leida murdealiste maa- ja linnalaste erinevusi Cattelli CPQ testi abil.

1987/88. õppeaastal testiti 275 viienda klassi õpilast: 125 maalast, 150 linnalast NSVL Tervishoiuministeeriumis modifitseeritud CPQ testiga. Test sisaldab 120 küsimust, ning toob esile 12 isiksuse faktorit. Erinevus uuritud gruppide vahel ilmus ainult G-faktoris, seega on maalapsed moraalinorme arvestavamad kui linnalapsed.

Kogutud andmete põhjal leidsime ka faktorite korrelatsioonid ning koostasime esialgsed normid eesti lastele.

Suhtumine maakeskkonda ja linna on muutunud. Praegu ei eelistata enam maa- ja linnaelu lähenemist, elu koondamist suurtesse keskustesse. Elustunud on mälupilt eraldiseisvate taludega külast, kus peredes kasvab hulk lapsi, kes käivad oma valla- või külakoolis. Suhteliselt väikseid koole, kus ühe klassi tarvis läheb vaja vaid 5 - 6 koolipinki, on Eestimaal ka praegu.

Töö eesmärgiks on nooremate murdealiste maa- ja linnalaste isiksusestruktuuri võrdlev analüüs Cattelli CPQ modifitseeritud testi tulemuste alusel. Kirjanduse põhjal püstitasime hüpoteesid, eeldades maakeskkonna suuremat inimsõbralikkust, et murdealised maalapsed on avatumad, konkreetsema mõtlemisega, vaoshoitumad, kuulekamad, järeleandlikumad, praktilisema elukäsitlusega, rahulikumad, pingevabamad kui linnalapsed.

Originaalne CPQ on mõeldud 8 - 12-aastastele lastele. See koosneb 14 skaalast, mis on välja töötatud faktoranalüüsi meetodiga. Küsimustiku kaks ekvivalentset vormi A ja B sisaldavad kumbki 140 küsimust. Käesolevas töös on kasutatud NSVL Tervishoiuministeeriumi juures modifitseeritud CPQ testi varianti. See test toob esile 12 faktorit, mis on sarnased originaaliga. 12-faktorilist testi standardiseeriti 570 8 - 12-aastase õpilasega. Iga faktorit vaadeldakse kui teatud omaduse kontinuumit. Küsimustikus mõõdetakse seda steenides (10-pallise skaalaga). Faktoreid iseloomustatakse bipolaarselt selle kontinuumi äärmiste väärtuste järgi.

Küsimustik sisaldab 120 küsimust, mis puudutavad lapse elu erinevaid külgi: vastastikuseid suhteid klassikaaslastega, suhteid perekonnas, käitumist tunnis, tänaval, sotsiaalseid hoiakuid, enesehin-

nangut jne. Iga le küsimusele antakse valikuks kaks vastust, ainult B-skaala küsimustele on võimalik vastust valida kolme variandi vahel. Küsimused on formuleeritud võimalikult neutraalsetena ja tasakaalustatud nii, et võrdne arv jaatavaid ja eitavaid vastuseid annaksid võrdse kaalu skaalal.

Küsimused on esitatud nii, et nad oleksid mõistetavad nii noorematele (8-aastastele) kui ka vanematele lastele (12-aastastele). (Vene lastele on test standardiseeritud eraldi 8 - 10-aastaste ja 11 - 12-aastaste jaoks). Küsimustik on jaotatud kaheks identseks osaks, kummaski 60 küsimust. Kõiki 12 skaalat mõõdab 10 küsimust (kummaski osas 5), iga tähenduslikku vastust hinnatakse 1 palliga.

Töös on kasutatud 275 11 - 12-aastase õpilase testimise tulemusi. Lapsi testiti 1987/88. õppeaasta sügisel ja talvel. Katseisikuteks olid Kalmetu 8-klasilise Kooli, Tartu 7. Keskkooli, Puhja Keskkooli, Valga 1. Keskkooli, Hargla 8-klasilise Kooli, Tallinna 8. Keskkooli, Padise 8-klasilise Kooli, Vasalemma 8-klasilise Kooli, Rakvere 1. Keskkooli ja Kadrina Keskkooli viienda klassi õpilased: 125 maalast (59 poissi ja 66 tüdrukut) ja 150 linnalast (64 poissi ja 86 tüdrukut), kokku 123 poissi ja 152 tüdrukut, kelle andmete põhjal koostatigi esialgsed normid eesti lastele.

Tabelis 1 on toodud maa- ja linnalaste keskmised tulemused faktorite kaupa.

A-faktori (-A kinnisus...+A avatus) keskmistes näitades maa- ja linnalaste vahel arvestavat erinevust ei ilmne, keskmised tulemused jäävad mõlemal valimil väärtusega 5,73 maalastel ja 5,92 linnalastel faktori plusspoolusele, mis peegeldab laste avatust, emotsionaalsust, soojust, seltsivust, sotsiaalset kohanemist. Tulemuste jaotuskõveralt ilmnes, et linnalastel on kõige sagedamini esinenud punktisumma (7) kõrgem kui maalastel (6) ning et linnalastel on veidi vähem madalaid väärtusi. Madal skoor näitab lapse usaldamatust, kergesti solvumist, kangekaelsust.

Meie katse tulemuste järgi seostub lapse avatus ja seltsivus (+A) enesekindluse (+C), sotsiaalse julguse (+H), pingevabaduse (-Q₄), häirimatuse (-O) ning linnalastel ka veel sõltuvusega moraalinormidest (+G).

B-faktori (-B intellektuaalsete funktsioonide madal tase...+B intellektuaalsete võimete kõrge tase) keskmine näit maalastel on 5,49; linnalastel 5,61. Tulemused on sarnased ja alluvad selgelt normaaljaotusele. Madala B-faktori skooriga laps lahendab ülesandeid, arvestades konkreetseid situatiivseid tunnuseid, kõrge skooriga laps oskab üldistada, eraldada üksikut üldisest, valdab loogilisi ja matemaatilisi operatsioone, tal on arenenud verbaalsed võimed.

Maalastel seostusid need oskused (+B) moraalinormidest vähese sõltumisega (-G), linnalastel aga enesekindlusega (+C).

C-faktori (-C enesekindlusetus...+C enesekindlus) keskmised

Tabel 1

Maa- ja linnalaste keskmised tulemused

Faktor	M/L	\bar{x}	s	u	\bar{u}
A	M	5,73	2,10	5,35	6,10
	L	5,92	1,87	5,61	6,23
B	M	5,49	2,25	5,09	5,89
	L	5,61	1,91	5,30	5,93
C	M	4,08	1,92	3,74	4,42
	L	4,17	1,93	3,85	4,48
D	M	5,05	2,30	4,64	5,46
	L	5,27	2,36	4,89	5,66
E	M	3,96	1,76	3,65	4,28
	L	4,12	2,14	3,77	4,47
F	M	3,90	1,80	3,57	4,22
	L	4,07	2,00	3,74	4,39
G	M	5,01	1,90	4,67	5,35
	L	4,41	2,07	4,08	4,75
H	M	5,58	1,88	5,24	5,91
	L	5,51	1,79	5,21	5,80
I	M	5,33	2,12	4,95	5,71
	L	5,54	1,99	5,22	5,86
O	M	5,61	2,00	5,25	5,97
	L	5,48	2,05	5,15	5,81
Q ₃	M	3,99	1,85	3,66	4,32
	L	3,57	2,03	3,23	3,90
Q ₄	M	5,42	2,01	5,06	5,78
	L	5,58	2,12	5,23	5,93

tulemused jäävad nii maa- kui linnalastel faktori miinuspoolusele, olles maalastel 4,08, linnalastel 4,17. Madal skoor on lastel, kes teravalt reageerivad ebaõnnestumistele, hindavad end vähem võimekateks võrreldes eakaaslastega. C-faktori kõrge skoor peegeldab enesekindlust, stabiilsust, paremat valmisolekut kooli nõuete edukaks täitmiseks. Mõlemas grupis on nii madala kui kõrge skooriga lapsed ning mõlemas valimis korreleerub enesekindlus (+C) avatuse (+A), sotsiaalse julguse (+H), flegmaatilise (-D), häirimatuse (-O), linnalaste valimis ka moraalinormide arvestamisega (+G).

D-faktori (-D flegmaatilisus... +D kergesti erutuvus, reaktiivsus) tulemused on lähedal teoreetilisele keskmisele: maalastel 5,05 ja linnalastel 5,27. Kõrge D-skooriga laps on kõrgenenud erutuvusega, vähese tähelepanu kontsentratsioonivõimega. Selle omaduse kujunemine on seotud nii temperamendi eripära kui kasvutingimustega.

Madalat skoori käsitletakse emotsionaalse tasakaalustatusena, tagasihoidlikkusena.

Mõlemas grupis seostus reaktiivsus (+D) sõltumatuse (+E), ris-

kile kalduvuse (+F), sisepinge (+Q₄), enesekindlusetuse (-C), moraalnormidest vähesõltuvuse (-G) ning madala enesekontrolliga (-Q₃), maalastel veel ka suurema ärevustundega (+O).

E-faktor (-E kuulekus, sõltuvus... +E domineerivus, sõltumatus) registreeritakse kõrge skoor neil, kel on välja kujunenud kalduvus ennast maksuma panna, enese vastandamine nii eakaaslastele kui täiskasvanutele, neil, kes püüdvad liidripositsioonile. Madalate pallide korral näitab laps üles sõltuvust täiskasvanuist ja teistest lastest, allub neile. Selle omaduse suunas kalduvad mõlemad vaatlusalused valimid: maalapsed keskmise tulemusega 3,96 ja linnalapsed keskmise skooriga 4,12 jäävad faktori miinuspoolusele, kusjuures linnalastel on võrreldes maalastega sagedamini nii maksimum- kui miinimumväärtusi, "keskmisest lapsest" erinevaid on rohkem.

Testi tulemuste järgi seostus mõlemal valimil sõltumatus (+E) kergesti erutuvusega (+D), riskikalduvusega (+F), sisepingega (+Q₄), moraalnormidest vähesõltuvusega (-G), madala enesekontrolliga (-Q₃) ning maalastel ka praktilise meelega (-I).

F-faktori (-F ettevaatlikkus... +F riskikalduvus) näidud kalduvad mõlemal grupil faktori negatiivsele poolusele ning suurustega 3,90 (maalastel) ja 4,01 (linnalastel) näitavad, et testi tulemuste järgi on valimites rohkem kaalutlevaid, ettevaatlikke ja tõsiseid lapsi. Energilisus, aktiivsus, hirmutunde puudumine riskisituatsioonis iseloomustab kõrge skooriga lapsi.

Riskile kalduvad lapsed (+F) on ka kergesti erutuvad (+D), moraalnormidest vähesõltuvad (-G), realistlikud (-I), madalama enesekontrolliga (-Q₃) ning maalapsed veel ka sõltumatud (+E).

G-faktori (-G moraalnormidest vähesõltuvus... +G moraalnormide arvestamine) peegeldab seda, kuidas laps võtab vastu ja täidab täiskasvanute poolt esitatud käitumisnorme ja reegleid. Maalaste ja linnalaste keskmiste tulemuste (5,72 ja 4,75) erinevust võib lugeda arvestatavaks. Nii on maalaste hulgas rohkem neid, kes antud normid on omaks võtnud (vähemalt sõnades).

Moraalnormide arvestamine (+G) seostub enesekontrolliga (+Q₃), flegmaatilisuse (-D), kuulekuse (-E), ettevaatlikkuse (-F), avatuse (+A), enesekindluse (+C) ja sotsiaalse julgusega (+H).

H-faktor (-H arglikkus... +H sotsiaalne julgus) peegeldab lapse ja täiskasvanu suhete omapära. Faktori kõrge skooriga kaasneb sundimatus, suhtlemisjulgus, kerge kontakteerumine täiskasvanutega. Madala skooriga lapsed on kartlikud, häbelikud. Meie valimite punktisummad on 5,58 maalastel ja 5,51 linnalastel, seega on mõlemas valimis sotsiaalselt julgeid lapsi rohkem kui arglikke.

Sotsiaalne julgus korreleerub avatuse (+A), enesekindluse (+C), häirimatuse (-O) ning maalastel ka madala sisepingega (-Q₄).

I-faktori (-I realistlikkus, praktilisus... +I tundlikkus, õrnus) negatiivne poolus peegeldab realistlikku lähenemist probleemidele, me-

hist sõltumatust, praktilisust; plusspoolus emotsionaalset sensitiivsust, rikast kujutusvõimet, naiselikku pehmust. I-faktori tulemused on maa- ja linnalastel jällegi sarnased, keskmised hinded vastavalt 5,33 ning 5,54, seega oli linnalaste hulgas veidi rohkem tundlikke lapsi.

See omadus seostus ärevuse (+O), ettevõtlikkuse (-F) ja kõrge enesekontrolliga (+Q₃).

O-faktori (-O häirimatus, rahulikkus...+O ärevus, rusutus) keskmine skoor on maalastel 5,61 ja linnalastel 5,48, jäädes seega faktori plusspoolusele. Kõrge skooriga lapsed vaevlevad ebaõnnestumise eelaimuse käes, on kergesti väljaviidavad hingelisest tasakaalust, tihti halvast tujus; madala skooriga laps on rahulik, harva halvast meeleolus.

Selgus, et ärevad lapsed on ka tundlikud ja õrnad (+I), kõrge sisepingega (+Q₄), kinnised (-A), kindlusetud (-C), arglikud (-H) ning maalapsed ka kergesti erutuvad (+D).

Q₃-faktori (-Q₃ madal enesekontroll...+Q₃ tugev enesekontroll) tulemustes on statistiliselt arvestatav erinevus: linnalaste enesekontroll on madalam kui maalastel, keskmised tulemused vastavalt 3,57 ja 3,99. Jaotusgraaf näitab, et mõlemad valimid on nihutatud faktori miinuspoolusele, kusjuures linnalaste seas on väiksema punktisummaga lapsi rohkem. Väike punktisumma selles faktoris eristab lapsi, kes ei kontrolli oma käitumist sotsiaalsete normide suhtes, lastest, kes on sotsiaalselt kohanenud ja omandanud ümbritsevad elunõuded.

Enesekontroll (+Q₃) seostub nii maa- kui linnalastel moraalinormide arvestamisega (+G), tundlikkuse (+I), flegmaatilisuse (-D), kuulekuse (-E), ettevaatlikkuse (-F) ja pingevabadusega (-Q₄).

Q₄-faktori (-Q₄ pingevabadus...+Q₄ kõrge sisepinge) skoorid on mõlemal valimil plusspoolel: maalastel 5,42 ja linnalastel 5,58. Mõlemas valimis on suhteliselt palju lapsi, kes kannatavad tungide ülekülluse all, mis ei leia tegevuses praktilist lahendust, kelle käitumises domineerib närvipinge.

Mõlemas valimis korreleerus sisepinge (+Q₄) kergesti erutuvusega (+D), sõltumatuse (+E), ärevuse (+O), kinnisuse (-A), moraalinormidest vähesõltuvusega (-G) ja madala enesekontrolliga (-Q₃).

Uuritud valimite (maa- ja linnalaste) tulemuste eristamine laste soo järgi tõi välja olulised erinevused poiste ja tüdrukute vahel (vt. tabel 2 ja joonis 1).

Suhteliselt sarnased olid faktorite A (avatus), G (moraalinormidega arvestamine) ja E (sõltumatus) tulemused.

Arvestatavad erinevused (usalduspiirid veidi kattuvad) ilmsesid faktorites B (taiplikkus) — tüdrukud on veidi taiplikumad, C (enesekindlus) — tüdrukud on enesekindlamad, D (reaktiivsus) — poisid on reaktiivsemad, H (sotsiaalne julgus) — poisid on sotsiaalselt julgemad, otsustavamad.

Tabel 2

Poiste ja tüdrukute keskmised tulemused

Faktor	P/T	\bar{x}	s	u	\bar{u}
A	P	6,01	1,88	5,67	6,35
	T	5,69	2,05	5,36	6,02
B	P	5,28	2,07	4,90	5,65
	T	5,78	2,04	5,45	6,11
C	P	3,83	1,85	3,50	4,16
	T	4,37	1,96	4,05	4,69
D	P	5,46	2,16	5,07	5,85
	T	4,94	2,44	4,54	5,34
E	P	4,08	1,91	3,74	4,43
	T	4,02	2,03	3,69	4,35
F*	P	4,91	1,75	4,60	5,23
	T	3,24	1,70	2,97	3,52
G	P	4,52	1,86	4,19	4,86
	T	4,82	2,13	4,47	5,16
H	P	5,84	1,73	5,53	6,15
	T	5,30	1,88	4,99	5,60
I*	P	4,23	1,87	3,90	4,57
	T	6,43	1,62	6,17	6,69
O*	P	5,02	1,97	4,67	5,38
	T	5,95	1,97	5,63	6,27
Q ₃ *	P	3,26	1,84	2,93	3,59
	T	4,16	1,96	3,85	4,48
Q ₄ *	P	5,05	1,86	4,71	5,38
	T	5,88	2,16	5,53	6,22

Olulist erinevust näitavad järgmised faktorid.

F (ettevaatlikkus...riskile kalduvus) — tütarlapsi iseloomustab faktori miinuspoolus: ettevaatlikkus, kaalutlemine (keskmine skoor 3,24); poisid on riskivalmimad, muretumad (keskmine skoor poistel on 4,91).

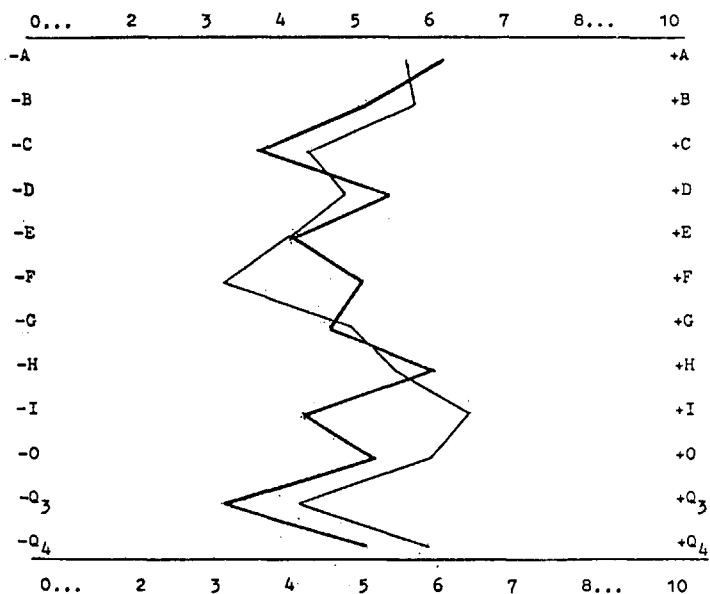
I (praktilisus...tundlikkus, õrnus): tüdrukud on tundlikumad, õrnemad ja tuge vajavad (faktori keskmine näit 6,43); poisid on realistlikumad ja praktilisemad (faktori keskmine väärtus 4,23).

O (häirimatus...ärevus, rusutus): tüdrukud on ärevamad, mu-relikumad kui poisid, keskmised vastavalt 5,95 ja 5,02.

Q₃ (madal...kõrge enesekontroll) näitab nii poiste kui tüdrukute madalat enesekontrolli, kuid statistiliselt oluliselt on tüdrukute enesekontroll kõrgem, keskmine näit 4,16; samal ajal kui poistel on see ainult 3,26.

Q₄ (madal...kõrge sisepinge) näitab, et tüdrukute sisepinge on oluliselt kõrgem (keskmine skoor 5,88) kui poistel (5,05).

Võrreldes eesti laste esialgseid norme vene laste omadega, ilm-

Joonis 1. Isiksuseprofiilid

— poisid
— tüdrukud

nesid olulised erinevused faktorites B, C, E, F ja O. Vene lastel on arenenum abstraktse mõtlemise võime (B), vene nooremad murdeea-lised on suhteliselt enesekindlamad (C), domineerivamad, energili-semad (E), meie lapsed on tunduvalt mõistlikumad, kaalutlevamad, ettevaatlikumad (F), vene lapsed jälle rahulikumad ja optimistliku-mad (O). Vene tüdrukud on sotsiaalselt julgemad, otsustavamad (H), vene poisid realistlikumad, praktilisemad, endas kindlamad (I), kuid nende sisepinge on kõrgem kui meie poistel (Q_4).

Kokkuvõttes selgus, et suuri erinevusi test maa- ja linnalaste vahel välja ei too. Võimalik, et meie maakeskkond on juba liiga linnastunud. Maa- ja linnalaste isiksuseprofiilide võrdlus (vt. joonis 2) näitab suhtelist sarnasust nende isiksusejoontes. Erinevused fak-torites A, B, C, E, F, H, I, O ja Q_4 on liiga väikesed, et saaks rääkida linnalaste suuremast avatusest, intelligentsusest, enesekindlusest, sõl-tumatuses, reaktiivsusest, riskikalduvusest, sisepingest ning maalaste suuremast ärevusest ja sotsiaalsest julgusest.

Steeninormid
11 - 12-a. poisid (n = 123)

Steenid Faktorid	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	1-2	3	4	5	6	-	7	8	9	10
B	0-1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
C	0	1	-	2	3	4	5	6	7	8-10
D	0-1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
E	0	1	2	3	4	5	-	6	7	8-10
F	0-1	2	3	4	-	5	6	7	8	9-10
G	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9-10
H	0-2	3	4	5	5	6	7	8	9	10
I	0	1	2	3	4	5	6	7	-	8-10
O	0-1	2	3	4	5	6	-	7	8	9-10
Q ₃	-	0	1	2	3	4	5	6	-	7-10
Q ₄	0-1	2	3	4	5	-	6	7	8	9-10

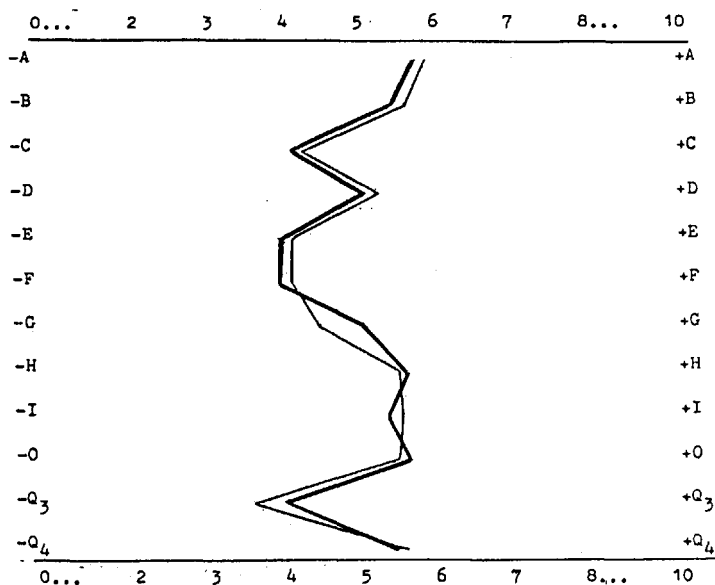
11 - 12-a. tütarlapsed (n = 152)

A	0-1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
B	0-1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
C	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9-10
D	0	1	2	3	4	5-6	7	8	9	10
E	-	0	1	2-3	4	5	6	7	8	9-10
F	-	0	1	2	3	4	-	5	6	7-10
G	0	1	2	3	4	5	6	7-8	9	10
H	0-1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I	0-3	4	-	5	6	7	8	-	9	10
O	0-2	-	3	4	5	6	7	8	9	10
Q ₃	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9-10
Q ₄	0-1	2	3	4	5	6	7-8	9	10	-

Hüpoteesidest leidis kinnitust vaid üks: maalapsed on moraalnorme arvestavamad, G-faktori keskmine väärtus oli neil kõrgem võrreldes linnalastega. Maalastel on ka veidi suurem enesekontroll.

Tulemusi vaadeldes leiab veelkord kinnitust teadmine, et murdeiga on kriisiaeg, mil last iseloomustavad ja muudavad konfliktsemaks sellised omadused nagu kõrge sisepinge, ärevus, rusutus (faktorite Q₄ ja O keskmised väärtused jäävad mõlemal valimil faktorite plusspoolusele), enesekindlusetus, kergesti haavatavus, madal enesekontroll (faktorite C ja Q₃ keskmised väärtused jäävad miinuspoolsele).

Tihti kaasnes kõrge sisepingega ärevustunne, erutuvus, usaldamatus, kinnisus (märkimisväärne on maalastel ilmnenu tugevam korrelatsioon faktorite Q₄ ja O vahel). Suurema ärevustundega

Joonis 2. Isiksuseprofiilid

maalapsed
 linnalapsed

seostus enesekindlusetus, arglikkus, usaldamatus, tundlikkus, toetuse vajamine. See teeb murdealise lapse siseelu ja välise käitumise raskeks nii talle endale kui kaaslastele, vanematele ja õpetajatele, kes peaksid seda teadma ja arvestama.

СЕЛЬСКИЙ И ГОРОДСКОЙ РЕБЕНОК И СРQ КЭТТЕЛЛА

Л. Лепик, А. Лунге,
Резюме

В настоящей работе мы пытались при помощи теста Кэттелла СРQ выяснить различия между сельскими и городскими детьми переходного возраста. В 1987 – 88 гг. было протестировано 275 учеников пятых классов: 125 сельских и 150 городских детей при помощи теста СРQ, модифицированного при министерстве здравоохранения СССР. Тест содержит 120 вопросов и приводит 12 факторов личности. В исследованных группах выявились различия только по фактору G. Таким образом, сельские дети в большей степени считаются с моральными нормами, чем городские.

На основании полученных данных мы нашли факторную корреляцию и составили предварительные нормы для эстонских детей.

CHILDREN OF RURAL AND URBAN ORIGIN AND CATTELL'S CPQ

L. Lepik, A. Lunge
Summary

This study compares the personality of children of rural and urban origin by means of Cattell's CPQ, which measures 12 different personality characteristics. The test was administered to 275 11-12-year-old subjects from Estonian schools. The results showed that children of rural origin observe the moral norms better and have higher self-control than children of urban origin. On the basis of the results of the investigation preliminary norms were worked out for girls and boys.